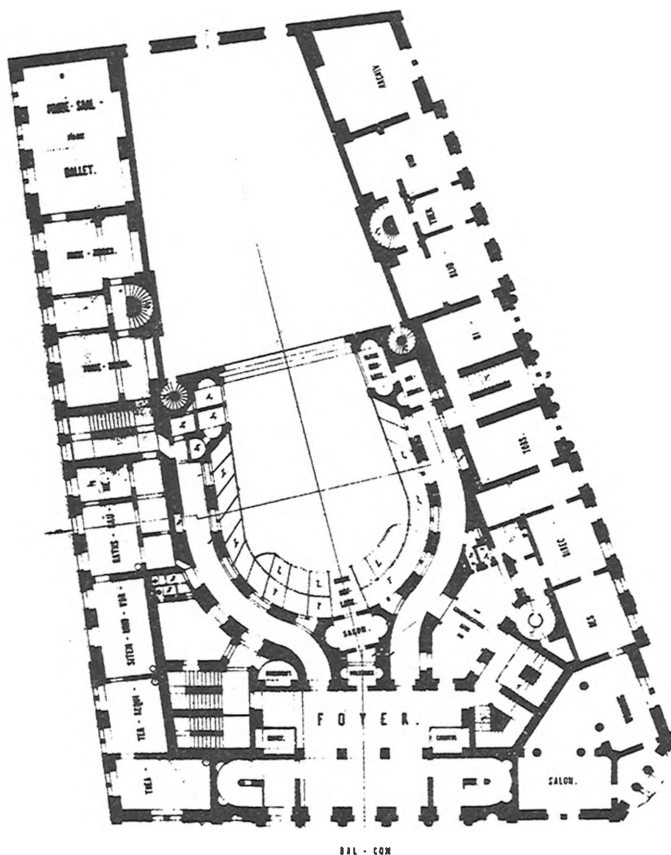

2/

Mecenášův první výdělek aneb Účast Josefa Hlávky roku 1854 v první soutěži na stavbu Národního divadla v Praze

KAREL KSANDR

GRUNDRISS DES I. STOCKES.

dvacetiletý Hlávka, pozdější český mecenáš, obdržel za nejlepší práci posluchace Hlávka, vědom si skutečnosti, že po skončení školy se mu teprve teď otevírá Františka Šebka, kde se rozhodne pro vypracování soutěžního návrhu na čes-

Program na stavbu Národního divadla v Praze byl předložen ke schválení divadla. Úřední průtahy při schvalování způsobily, že architektonická soutěž soutěžních plánů byl stanoven na 30. září 1854, později byl tento termín pro celkem 13 architektů z Německa, Rakouska a Čech. Celá tato soutěž je nejlépe popsána v *Denku* z roku 1868 ²⁾ Zde se také dovídáme, že: „Volení slohu stavebního ponechává se na statku, avšak se doporučuje, aby ráž by převládala síla fondů stavebního.“ Toto je podstatný moment této soutěže, neboť projektant musel být srozuměn, že cena byla stanovena částkou 1 000 zlatých a druhá cena částkou 300 zlatých. Ke dni 20. prosince 1854 bylo předloženo celkem 7 projektů, z nichž 6 bylo holenným datem, zda je možné do soutěže přihlásit ještě jeden vhodný projekt. Bylo rozhodnuto tento projekt je nepřijmout. Tuzatorem byl soukromý architekt Josef Kriehuber. Všechny sedm projektů bylo následně vystaveno v sálech Staroměstské radnice. Musíme ještě poznamenat, že tato soutěž se již konala pro Národní divadlo. Národní divadlo na nároží Národní třídy a Masarykova naproti. Porota složená z panů Bergla, Jungmannů, Neigla, Beiského, Orlowu a Kriehuberem. V roce 1855 sežilo rozhodnutí nad touto v dějinách české architektury první anonymní architektonickou soutěží, který zničil takto. Všechny články stavebního programu.

I. s heslem: „CO JE DO KAPLICKY, KUDY V NI OBRAZ NENÍ“. Na

II. s heslem: „ZIRKELS KUNST BESTIMMT DIE RAUME AUF.“,

III. s heslem: „BOHEMIA“, jehož autorem byl vídeňský architekt A. Lisseck,

3. Plán s heslem „A. F. W.“ označený číslem IV se nejvíce blížil ke splnění o jeho provedení. Autorem návrhu, který se také zachoval až do dnešních dob,

byl architekt František Fröhlich, adjunkt při C. K. Polytechnickém ústavu ve Vídni.⁴⁾

4. Rovnocenné ohodnocení obdržely plány označené čísly V, VI a VII. Za kvalitu provedení obdržel každý autor po stu zlatých.

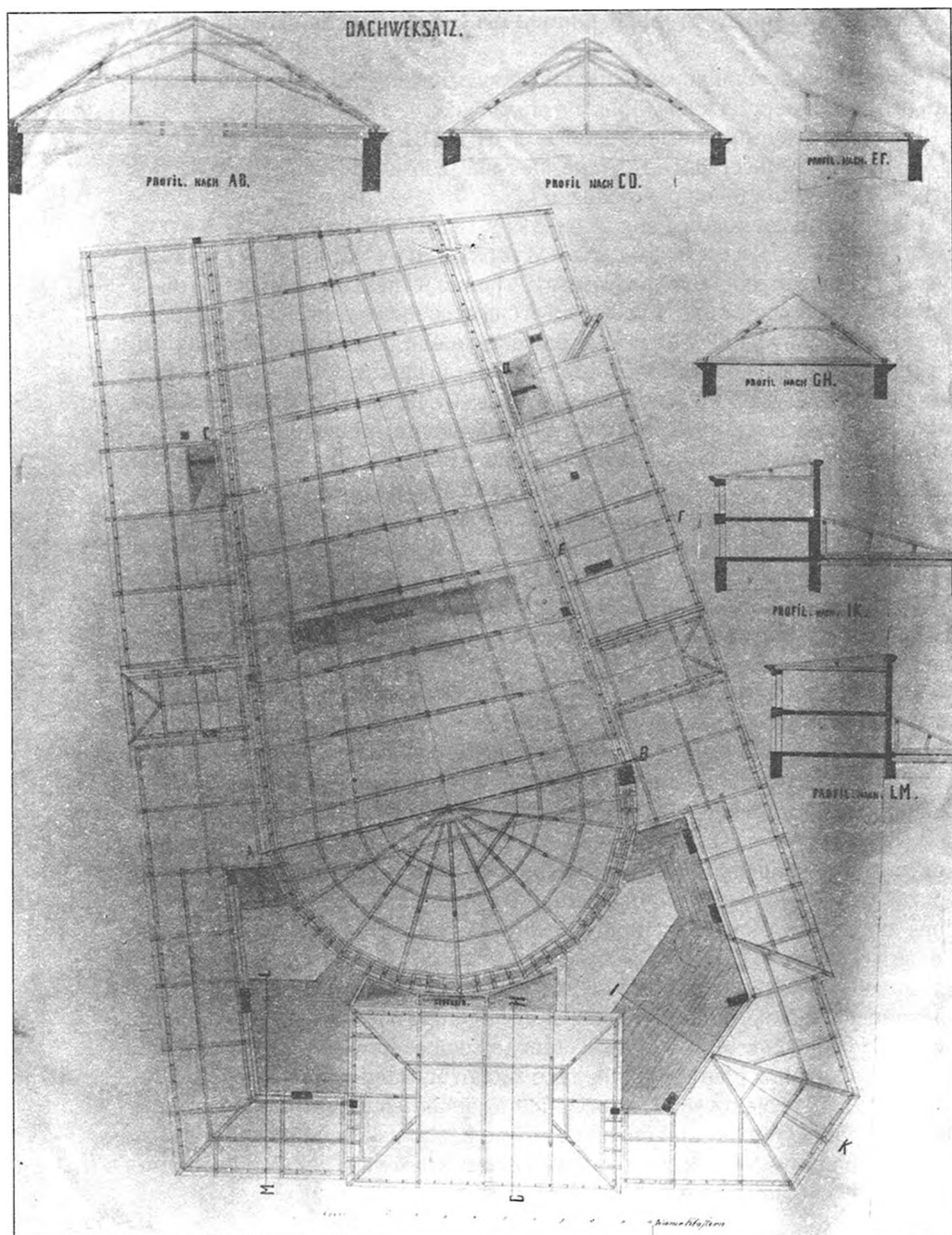
Plán č. V zaslal pod heslem: „SÍLA I BUDOUCNOST JEST NÁRODU NÁRODNOST“ Josef Hlávka z Vídně, ale rodák z Přeštic. Tento projekt je dnes uložen v Národním technickém muzeu⁵⁾.

Plán č. VI zaslal pod heslem: „KUNST WISSENSCHAFT UND FROMMER SINN, FUHREN IMMER ZUM ZIELE HIN“ architekt a člen divadelního výboru divadelního Jan Novotný⁶⁾. I tento projekt se zachoval do dnešních dnů a tvoří spolu s výše uvedenými projekty soubor čtyř projektů z původně sedmi odevzdaných, díky kterým si můžeme udělat představu o této soutěži. Posledním, sto zlatými oceněným projektem, je projekt č. VII zaslaný pod heslem „OMNE TULIT PUNCTUM, QUI MISCUIT UTILE DULCI“, jehož autorem je dozorce krajských staveb v Řezně, stavitel Maurer.

Z popsané soutěže vyplývá, že se nejednalo o provinční událost, ale že to byla událost středoevropská. I když z této soutěže nevzešlo budoucí Národní divadlo a další soutěž na tuto stavbu proběhla o deset let později, potvrzuje tato soutěž kvality čerstvě vystudovaného třiačtyřicetiletého Josefa Hlávky. Pro něj osobně to byl vynikající začátek na poli architekta-projektanta a také první výdělek za samostatný projekt. Prvních sto zlatých, na jejichž základě nastrádal během své stavitelské činnosti obrovský majetek, který se stal základem jeho mecenášské činnosti.

Bohužel se nám Hlávkův projekt zachoval pouze v torze, které obsahuje sedm plánů půdorysů a řezu navrhované budovy.⁷⁾ Tato část projektu je uložena v AA NTM.⁸⁾ Do technického muzea tato část Hlávkovy projektu přešla s pozůstalostí architekta Sandera. Vzhledem k tomu, že tyto plány nejsou Hlávkou podepsané, můžeme pochybovat, zda se skutečně jedná o jeho plány. Tyto pochyby lze téměř na sto procent vyloučit. Provedme toto vylučovací metodou, kdy ze sedmi soutěžních projektů, respektive z osmi vypracovaných, včetně opožděných Niklasových plánů, postupně vyloučíme architekty, jejichž plány dnes známe. Jsou to tito architekti: František Fröhlich s návrhem č. IV, Jan Novotný s návrhem č. VI a A. Lisseck s návrhem č. III. Návrhy č. I a II od autorů Essenweina a Mellingera, které byly bezprostředně po soutěži vráceny svým autorům, můžeme proto také vyloučit. Zbývají nám ve hře již jen tři architekti. Nejprve vylučme architekta Niklase, který sice opožděně, ale přece jen plány vypracoval, a jehož plány se mohly také zachovat. Domnívám se, že tento autor by pro svůj projekt využil historizujícího romantismu ovlivněného pravděpodobně gotickým tvaroslovím, které známe z jeho skutečně realizací. Jsem proto přesvědčen, že není autorem plánů, které ve svých detailech upozorňují na čisté novorenesanční tvarosloví.

Národní divadlo v Praze, soutěžní projekt Josefa Hlávky ze soutěže z roku 1854.
Půdorys a řezy krovu divadelní budovy.

Zbývá nám tedy rozhodnout, zda soubor sedmi plánů Národního divadla patří Josefu Hlávce, nebo dozorcí krajských staveb v Řezně, staviteli Maurerovi. Vzhledem k tomu, že z projektu lze vyčíst shodné prvky s prvky užitými na Stavovském divadle v Praze (před jeho rekonstrukcí ve druhé polovině 19. století), především v umístění salonu v prvním patře, který zasahuje i přes patro druhé (srov. s Mozartovým salonem ve Stavovském divadle), předpokládám, že to byl právě Hlávka, který tuto pražskou stavbu spíše znal než řezenský stavitel, a že to byl právě on, který se Stavovským divadlem inspiroval. Lze tedy konstatovat, že nejpravděpodobnějším autorem těchto plánů uložených v AA NTM v Praze je právě Josef Hlávka.⁹⁾

Z půdorysů a barevného řezu, celkem sedmi kusů plánů, nelze dnes přesně jednoznačně popsat podobu divadla, kterou Hlávka zaslal ve svém soutěžním projektu. Hlávka pro dispozici divadla vycházel z inspirace Stavovským divadlem a užívá půdorysně obdobného nepravidelného lichoběžníku jako o deset let později Josef Zítek. Architekt Fröhlich užívá pro půdorys divadla pravidelný lichoběžník, což má za následek zmenšení zastavěné parcely. V detailech Hlávka užívá novorenesanční korintské sloupy a pilastry v kombinaci s červenými a zelenými tapetami lóží. Hlavní foyer umísťuje na úroveň prvního balkonu s tím, že tento foyer zabírá i balkon druhý. Foyer měl pravděpodobně mít i bohatou malířskou výzdobu stěn. Můžeme se vážně domnívat, že celé Hlávko divadlo mělo být novorenesanční, což také bezesporu ovlivnila skutečnost, že Hlávka studoval u význačných novorenesancistů Siccardsburga a Nüllu ve Vídni.

Soutěžní projekt Národního divadla z roku 1854, vytvořený Josefem Hlávou, je dosud v literatuře značně nedoceněn. Jedná se přitom o jeho první samostatnou práci, která zcela spolehlivě vypovídá o Hlávkových uměleckých schopnostech, což potvrzuje i odměna, kterou Hlávka za projekt obdržel. V neposlední řadě si uvědomujeme, že tento projekt, který vykazuje vynikající školení autora, vytvořil ve svých třidvaceti letech těsně po skončení studia na vídeňské akademii. Tento návrh je proto jedním z mezníků Hlávkovy architektonické tvorby.

Na závěr si alespoň stručně připomeňme osobnost mecenáše, architekta a stavitele Josefa Hlávky. Narodil se 15. února 1831 v Přešticích, v rodině magistrátního úředníka. Po studiích na klatovském gymnáziu a realce v Praze studuje stavitelství na Stavovské polytechnice a následně architekturu na vídeňské Akademii výtvarných umění. Ve firmě vídeňského stavitele J. Šebka, kterou později zdědil, se o prázdninách vyučil zednickému řemeslu, a získal tak cenné praktické stavitelské zkušenosti. V letech 1856-1859 po obdržení státního stipendia, neboli tzv. „Římské ceny“, absolvuje tříletou studijní cestu po Evropě, především po Itálii, Řecku a Německu. Ve Vídni postavil Hlávka se svojí stavební firmou řadu významných staveb, z nichž alespoň připomeňme Dvorní

operu, realizovanou podle projektu bývalých učitelů Siccardsburga a Nüllu. Vlastní Hlávkův stavitelský úspěch, především jeho finanční zisky, spočíval v odprodávání nově postavených domů na pozemcích, které nakoupil v nově budované vídeňské čtvrti Weissgärbern. Tyto domy postavil převážně podle vlastních projektů. Z jeho realizovaných architektonických prací je třeba připomenout především stavbu biskupského areálu v Černovicích (dnes Ukrajinská republika), stavbu Zemské porodnice v Praze na Albertově a přestavbu svého rodinného zámku v Lužanech u Přeštic. Po řadu let věnoval svoji pozornost také ochraně a obnově architektonických památek.

Díky své houževnatosti, svědomitosti a pracovitosti získal především jako vídeňský stavitel značné jmění. Využíval je ke štědré podpoře rozvíjející se české kultury a vzdělanosti. Z Hlávkovy iniciativy vznikly instituce a nadace, z nichž nejvýznamnější je Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, které od svého založení v roce 1904 existuje dodnes. Dále to byla Česká akademie věd a umění, Národohospodářský ústav a Hlávkovy studentské koleje. Poté, co celé své jmění odkázal národu k podpoře vzdělanosti a umění, zemřel v Praze 11. března 1908.

Poznámky

- 1) Karel Ksandr, *Josef Hlávka - český architekt a vídeňský stavitel*, Praha 1994, (diplomová práce FF UK).
- 2) Karel Vít Hof, *Dějiny velkého Národního divadla v Praze, Slavnostní výbor*, Praha 1868.
- 3) Fond Národní divadlo v Praze, Státní ústřední archiv v Praze.
- 4) viz pozn. 2)
- 5) Fond č. 30 – Národní divadlo, položka 12, uložení 38/1, Oddělení architektury NTM v Praze.
- 6) Fond Národní divadlo v Praze, Státní ústřední archiv v Praze.
- 7) Karel Ksandr, *Část pozůstalosti Josefa Hlávky uložená v pražském Národním technickém muzeu*, in: ACTA POLYTECHNICA – Práce ČVUT v Praze, 4, 1990, č. 6/2.
- 8) Fond č. 30 – Národní divadlo, položka 12, uložení 38/1, Oddělení architektury NTM v Praze.
- 9) viz pozn. 7)